

הלל צייטלין ממרחקים

רמז לי שר החלום ואף נרמותי, אולם את פסודתו לא מלאתי אלא במקצת מן המקצת. אותה שעה העליתי על הגליון פרק קצר בלבד. פירוט, זכרון מביקורי הראשון אצל האיש צייטלין, סיפרתי על אנשים שהאכילנו בשעת הכיבוד וקצת דבריהתורה שליפפו אותו כיבדו. אף ציינתי כמה קוים מקלסטר פניו, אחזתו בקצה זקנו ואמרו: הרי לפניכם יהודי בעל צורה ובעל הדרת יוקן. אמנם, כל האיסור שאדם ניכר בתו פניו, במראה זקנו, בתנועה ובכל העויה חיצונית שהוא, אינו אלא טועה. התמצית האר שית גנוזה במעמקי הנפש, היא בשר רש הנשמה. הצורה היא על הרוב מקרית, יש לפלוגי כרם או לאו, שיעור קומתו למעלה מבינונו, או למטה מזה, הוא מנדל שפם או גוזזו לעתים — דברים אלו כמעט שאינם מוסיפים אף נופך להגדרת תוכו ומהותו. פעמים הבנתי שאני לובשים מעיד הרבה יותר על טיבנו מן הנידול מלידה של כל אחד, שכור הנידול נתון לנו ואת הבנתי אנו בוחרים לפי טעמנו. כנגד זה אין להכיר אדם אלא בתוך סביבתו, בקרבת נופו, בקשר לענינים שהוא מגלה את זיקתו אליהם ולבריות שהוא מעורב בהם, היינו, על הרקע הכללי שלו ואני לא זו בלבד שבפירוקי הקצר על צייטלין לא אמרתי עדיין כלום על מה יש בו עוקר ושורש, לא באתי כלל לילך הארת הרקע, שהוא תנאי ראשון להסברת האדם ומפעלו.

אהה, שעה זו, בה אני מנסה מחדש לשרטט את דיוקנו של הלל צייטלין ממרחקים, אינה לשרה כלל לנלוי הרקע והצגתו לעינים משום טעם פשוט: הוא איננו עיר; הוא מה, הרקע, נשחט, נשר רף, מה אוסר ומה אדבר על הקבר? ניט של יהדות פולין, המעורר והמקיץ, גדול המועיקים שלה, אם הוא, היהדות עצמה, ירדה למצולות, וכל משכנותיה נשמו? מה הפעמון באין עוד ההיכל אלא עיר-מפולת? מה קול שופר או ניגון החליל אם לא יזעיקו עוד את הצאן, אשר עצמותיהם נתפורו לכל רוח? חורבן, חורבן, חורבן האומה, החורבן השלישי — הרעיש עלינו צייטלין את העולם היהודי לפני ארבעים ושלושים שנה. רבים סלדו מקור לו ורבים ביותר נרתעו מתנועותיו ומרעיונותיו ושאלו במרידות: מדוע הוא קורא תמיד נגד על הכל? משום-מה הוא צועק המס כל היום? ומה טעם בכלל הוא צועק ואינו מדבר, מייסד ואינו מנכיח, בא עלינו בקולות זכרקים ולא בדברי נחת? אף ברדיצ'בסקי דם החבחנו לא יכול לכל את הצעקה הזאת בצורת אדם חי, ושאל במסח של בקורת קטלנית על צייטלין: „הלא אדם מרגיש הוא, לאינו רק מכוה של הרע שה? כל שכן שרכים ולזלו בו משום ההגומה שבדבריו, אבל האמנם הנויב? האמנם הגוים במרי שיתו יבועקת שבי רן, ששמו בפיו את המשפטים האלה: „מה יעשו רכבות האכילנים החדשים? מה יעשו רכבות בני ישראל, העתידים להיות אכילנים? מה יעשו כל אלה היהודים מחוסרי המשפט ומשוללי כל

חיים המעונים של אומה שבאה עד משבר משוועים מפיו, אינן נוהג כאחד רים מבני אומותנו, שמעינים שאלה ומסתפקים בכך, פוסקים פסוק מנכר אתם והולכים להם, אלא הוא מרעים בקולו: „הנני שואל ואשאל, ואחזור ואשאל ואלאה אתכם בשאלותי, בהר-כחותי ובאנחותי, אדוני, ואשאל ואחזור ואשאל בקול מר ועצוב, צורה ונוקב, אשאל עד זוב דם, עד יבוא רטט בכל הלכבות בדרך שמכים על סלעים. קל ותומר שלא דן על שאלות דיון מושב, עיניו, הוא לא אהב את המשפט. אצלו לא היו שאלות על ענינים שבהיים, אלא החיים עצמם זרמו אליו בהמון דכים, שאלת היהדות נתפרשה לו בפשטותה הנלמית, בשאלת היהודים החיים, אלה היהודים, בעלי היסורים, שבבית המדרש ושברחוב, אלה היהודים של כל ימות השנה ושל כל המקומות שאחינו בני ישראל נחתים שם, לנתיבותיהם של היהודים האלה שאל, את ריבם רב ואת משפטם הגול יצא לתבוע בשער. ולמי ישרגיש עצמו מה לאלפים ולרבי-בות החיים להמעונים האלה מילא את הפה הזה צעקה אחת גדולה חוזרת ונשנית, שמעצם טבעה היא מנסרת ברסה בפולה ומכופלת כמספר אלפי הגרד נות ורכבות הגרונות שהיא יוצאת מתוך כם. סופרים אומרים: די להכימא כרמיר וא, יאון זה מן הטעם הטוב להזור על משפט אחד פעמיים וכפל לשון במר לים שונות, זה פאגם מן הבחינה המקצור עית שבאמנות הביטוי, אבל מה לצייטלין ולכללי סופרים ולעיתורים שלהם? הוא איננו סופר — הוא דבר לעם; שליח צבור. הוא אינו מדיין במופ"שטות. ענינו החיים השוטפים, הרועים שים, המנסרים לתולכים, החוזרים כגל-גל, החיים הם חזרה, ומפר זה, שהי

אותות מראש? אכן, צעקת צייטלין היתה צעקה בעתה, אלא ששומעיו לא הבינו עיקר שיחיו, כשם שלא השינו כמותו עוצם השבר של בית ישראל. לו לצייטלין נתגלתה הקטסטרופה הממשמשת ובאה על פוירי ישראל במ" משות שלא נראה לשום איש אחר. אף אחרים חשו את בואה. היו שבישר רעה במלים והיו גם שהזעיקו למעשים לקדם את הצרה; אבל כולם ראו אותה על דרך העיון, בכוח ההסברה וההיקש, בצורת אותיות ומספרים. אולם צייטלין ראה אותה כתובה על פני הקלף של היהודים החיים ועל גבי שכמיהם הכפופים והמשוקעים. הוא ראה את האסון מלוכש בבשר וברם, משום האר-סין הכפול והמכאפל, משום שהוא כופל עצמו בכל יהודי ויהודי חי, האסון בהי-מון, אם אפשר לומר כך. הוא, צייטלין, גופו, שאף זנשם בתוך המון בית ישראל — הוא והרקע שלו חד הוא.

אויה, הרקע איננו עוד. אין עוד נארשה המטרופולין ליהדות, אין עוד ערי פולין ועירויותיה לתורה ולהעודה, אין עוד קהילות ישראל, השוקקות עם רב, עם ישראל חי; אין עוד גולת פויר לין המצוינות בשעריהתורה ובשערי-מסחר, ביהודים עמלנים נוטי שכם לכל משא וביהודים לנים בנגים לשמור על עצי פרי מטעיהם, בכתיאבות, אשר בניהם יושבים כשתליריותים מסביב לשלחנם ובאורה חיים יהודי, שחן מסורת חופף עליו, אין עוד פולין המר עטירה אשר בה יהודים צמחו כעצים מאדמותיה ו"שטיבלאך" שגשגו כמורס דות מששת ימי בראשית, לאף משק נהריה פטפט לאוזן הילד היהודי בשפת אמו. אין עוד גולת פולין, שבה קהילות יהודיות נתלכדו יחד למן שטיח-צבעי

פולין רחבת הדעת וקלת הקצב, שאפילו חסידיה ליראיה מלאים שמחת התיים, בורחים מן העצבות ונמנעים מן הסג"פנות, אבל ייתכן כי דוקא טיטום ניד גודל האופי שבוניתם ראוי היה זה לשמש נציגה של זו, משל ראתה ההש"ת נחה ביהדות פולין העמידת על סף התהום ואינה משגיחה בה ומתעלסת בחיים קלים, וימנה לה יהודי כבדרות זה לחשוף את עומק צערה וענותה ולצייטק אותו בשערים. הוא צעק והרבים שמעו ולא שמעו; הקשיבו ולא האזינו. אבל בשכר זה אימצוהו אל לבם; כלמזהו לתוכם; והוא נקלט שם יפהיפה. דומה, איש וארשה הוא, ליטאי זה, מלידה ומבטן; מכאן צמח הוא היה נאה לנוף זה לנוף זה נאה לו, גלגולת צייטלינית זו ניכר בה שהיא צפה ועלתה סתוד ישוב יהודי בן ששים רבוא. קולו האיתן כרעם בגלגל נועד בשביל היכל רבימירות. אם כי לב נשבר לצייטלין לא היה האיש בעל תפילה שיהיו נמור. כה הוא חזן גדול ושאנת אריה לו. אפילו תפילת יחיד לו, לפני העמוד אתם שומעים אותו כאילו מנצה היא על מקהלה המסיועת על ידו. אכן, הוא עמד בתפילת הש"י, על עמדו עמד כמשך חצי יובל, עמד ולא זו, צעוד בל לכאן ועד זקנה ושיבה לא נפקה מקימו, וארשה היתה שלו והיא היה של וארשה. כאן עמד והזעיק כמשך ארבעים שנה: יהודים, קחו מקלות נודדים ולכו מכאן! הוא עצמו לא הלך, פצתו תקיע במקומו ואינו משך התף בתהלוכה, הוא היה עם האחרים נים בתוך החומה, הוא על הרקע שלו, וכעת הרקע מת, נשחט, נשרף, איכה אתאר את דיוקנו של הלל צייטלין שלא במתומר אל גופו?